

Mağcan Cumabayev'in Şiirinde Mekân

Received/Geliş: 22/07/2016
Accepted/Kabul: 05/09/2016

Yerlan ZHIYENBAYEV*

Öz

20. yüzyıl başı Kazak edebiyatında daha ziyade toplumsal şiirleriyle tanınan Mağcan Cumabayev (1893-1938), eserlerinde Türkçülük ilkesini savunarak hayatının sonuna kadar milletin hür ve huzurlu yaşaması uğruna mücadele etmiştir. Türkistan coğrafyasının farklı yerlerini şiirlerine taşıyarak, mekâna kendi benini yansıtmıştır. Manzum eserlerinde milletin tarihini mekân unsurlarıyla canlandırır. Tasvir ettiği mekânın özelliklerini hem gerçekçi hem de gözlemci bakımdan yansıtır. Bu çalışmada, şairin şiirlerinin özelliklerinden kısaca bahsedildikten sonra ele aldığımız şiirler mekân özellikleri bakımından incelenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Cumabayev'in şiirlerinde ele alınan mekânların çağrışım özellikleri ve sembolik anlamları üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: 20. yüzyıl başı Kazak edebiyatı, Mağcan Cumabayev, mekân, vatan sevgisi, millî kimlik.

The Place in Magzhan Zhumabayev's Poetry

Abstract

Magzhan Zhumabayev (1893-1938) whom is known in Kazakh literature of the early 20th century by his social poetry, until the end of his life, fought for the principle of Turkizm, free and peaceful life. Moving his poetry to different parts of Turkestan geography, poet reflected his own me to the place. Poet revitalizes the nation's history in the poetic works with place element. It depicted the features of both place and also reflects the realistic observer care. In this study, we discussed poetry after briefly outlined the features of the poet's works and studied them in terms of spatial features. However, the association properties venues discussed in Zhumabayev poems focused on the characteristics of places and symbolic meaning

Keywords: The 20th century Kazakh Literature, Magzhan Zhumabayev, place, patriotism, national identity.

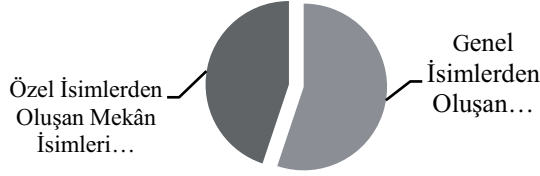
---

* Dr., Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Türk Filolojisi Bölümü, Türkistan/Kazakistan. zhiyenbayev@gmail.com

Giriş

Mağcan Cumabayev, döneminin fikir hayatına yenileşme hareketleri ile millî bağımsızlık mücadeleleri veren bir Kazak aydınıdır. Onun fikir ve sanat faaliyetleri, Türkistan bölgesinde önemli siyasî olaylara sahne olan 20. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır. 19. yüzyıl boyunca meydana gelen gelişmeler Kazak aydınlarının düşünce yapılarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu yüzyıl boyunca Kazaklar, *göçebe kültürünün*, Tatarlar yoluyla *İslam kültürünün* ve *Rus kültürünün* etkisi altında kalmışlardır. Bu üç kültürle olan etkileşim 20. yüzyılın başındaki Kazak aydın sınıfının düşünce yapısında derin tesirler bırakmıştır. Söz konusu bu yenilikler edebiyat dünyasında çeşitli tarafından ele alınarak önderlerle birlikte halk arasında da kadimci, ceditçi ve batıcı gibi fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Ceditçilik ilkeyi savunan Cumabayev'in şiirlerinde, milletin durumu, toplumsal olaylar ve ferdi sıkıntıların sanata has bir şekilde yansıtıldığını görmek mümkündür. Aktaş'ın ifade ettiği gibi (2009), “tema, geçmişin yaşanılan anda zaman, mekân, kişi ve görünüşleriyle bir tablo hâlinde hatırlanması sonucu elde edilen izlenim ve yaşanan duygu hâllerinin dile getirilmesiyle ilgili olmalıdır.” (s.219). Bu bağlamda Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde dönemin sosyal manzarasının geniş ölçüde sergilendiği görülmektedir. Onun manzum eserlerinde, hem toplumdaki aksaklıklar hem de mevcut durumdan çıkış yolları olarak önerdiği düşünceleri yansıtılmıştır.

Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde ele alınan mekânların büyük bir kısmı Orta Asya topraklarında geçer. Ülke olarak Türkistan bölgesi, Balkan, Rusya, Çin, İran ve Hindistan gibi ülkelerin, şehir olarak Astragan, Ombı, Akmola, Ayagöz, Buhara, Mekke, Moskova, Orenburg, Semerkant, Taşkent vb. isimlerle karşılaşmaktayız. Bununla birlikte Altay, Alatau, Kökşetauv, Burabay, Okcetpes, Alp, Üñgirtauv, Tanrı dağları, Kazıkurt, Ural vb. dağları ve İdil, İle, Balkaş, Aral, Seyhun, Ertis, Esil, Nura, Obağan, Cayık, Istıkgöl, Kumdiköl, Marhaköl vb. göl ile ırmak adları da mevcuttur. Onun şiirlerinde yer alan mekân unsurları (Tablo 1.) genel ve özel isimlerden oluşur. Orta Asya dışındaki mekânlar çoğunlukla isim olarak geçer. Şair, yaşadığı veya gördüğü yerleri daha ayrıntılı betimler.

Tablo 1. Mekân Unsurları.

Bu çalışmada Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde yer alan mekân unsurları kurgusal düzlemde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra kültürel bakımdan millî bilincin görünümü tespit edilmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili şiirler içerik analizi yöntemiyle incelenerek mekân unsurları ile ilgili unsurları çağrıştıran kavramlar doküman inceleme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Şairin 1989 ve 2013 yıllarında Jazuşı Matbaasından (Almatı/Kazakistan) Kazakça olarak basılan “Mağcan Cumabayev Eserleri” adlı kitabındaki 241 şiiri taranarak araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Şiirlerdeki mekân unsurunun kullanılış özelliklerinden örnekler sunulurken Kazak Türkçesindeki nüshasıyla birlikte Türkiye Türkçesine aktarması verilmiştir.

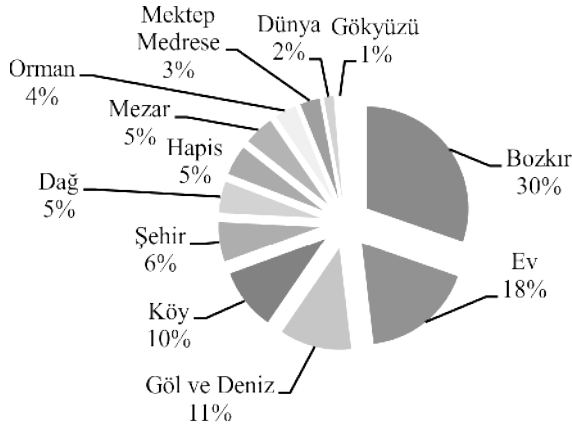
Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde yer alan mekân unsurlarının özelliklerini belirtmek amacıyla kaleme aldığımız çalışmamızda, şairin sosyal yaşam karşısında duyduğu hissi, edebi kişiliği ve arzu değerleri kısa bir şekilde tanıtılmaya gayret gösterilmiştir. Onun şiirlerinde yer alan mekân unsuru üzerinde durmak için, dönemin zihniyetini göz önünde bulundurmalıyız. Dolayısıyla ele aldığımız manzum eserlerde mekân kavramını bildiren unsurlardan hareketle *metin* ile *olay* arasındaki ilişki üzerinde durulmalıdır. Giriş ve sonuç hariç iki bölümden oluşan çalışmamızda, Mağcan Cumabayev'in şiirlerindeki mekân kavramına istinaden birinci bölümde, *genel isimlerden oluşan mekân unsurları* ile ilgili çağrışımlar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise, *özel isimlerden oluşan mekân unsurları* örnek dizelerin aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Genel İsimlerden Oluşan Mekân Unsurları

Cumabayev'in şiirlerinde yer alan genel isimlerden oluşan mekân unsurlarını ağırlık yüzdesine göre sıraladığımızda (Tablo 2.), daha ziyade

bozkır tasvirinden oluşan betimlemelerin çağrıştırdığını görmek mümkündür. Bu tabloda, “bozkır” başlığı altında *ova, yayla, tepe ve belde* vb. tasvirler değerlendirildi. Daha sonra sırasıyla “ev” (çadır, otağ ve barınak), “göl” ve “deniz” (ırmak, nehir), “köy” (istasyon, taşra ve yurt), “şehir” (sokak, çarşı), “dağ” (kaya, zirve), “hapis” (kapan, zindan ve taş duvar), “mezar” (yer altı, kabir), “orman” (çalılık), “mektep” (medrese), “dünya” (fani) ve “gökyüzü” (asuman) kavramları gelmektedir.

Tablo 2. Genel İsimlerden Oluşan Mekân Unsurları.

Şiirlerde yer alan dar ve kapalı mekânlara belli işlevler ve anlamlar yüklenmiştir. Medrese, kadimciliği; okul ise, ceditçiliği çağrıştırır. Hapishane koşulları hürriyetin düşmanı niteliğinde tasvir edilir. Benzer algı dış mekânlar için de geçerlidir. Sosyal bakımdan şehirli insanın hayatını beğenmediğini anlatır. Şaire göre şehir hayatı insanın düşüncesini bozan bir mekândır. Böylece bozkır insanının daha dürüst ve merhametli olduğunu yansıtarak toplumun yaşadığı mekâna yaklaşımını bildirir.

“Mekân, olay örgüsünde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır” (Aktaş, 2009, s.65). Mekân tasvirlerine ayrılan dizelerde olayın mahiyeti dile getirilir. Bunun yanı sıra mekân tasvirlerinde eserdeki kahramanın duyguları sezdirilir. Bu bakımdan Cumabayev'in şiirlerinde mekân unsurlarının farklı fonksiyonlarını görmek mümkündür.

Cumabaye'v'in bazı şiirlerinde yerleşik hayat tarzı ile göçebe hayat tarzı, şehir hayatı ile köy hayatı karşılaştırılır. Şiirlerinde mekân unsuru olarak tasvir edilen bozkır ve köy manzarasına bolca rastlamak mümkündür. Onun şiirlerinde bozkırın saf ve temiz yürekli insanların yaşamı hem sevgi hem de eleştirel bakımdan ele alınır. Bu bağlamda *Cazdîñ Küni Qalada / Yaz Günü Şehirde* (Cumabaye'v, 1993, s.234) şiirinde ilim, medeniyet ve kültürün merkezi olan şehrin üstünlüklerinden bahseden söyleyici, bozkır hayatına olan özlemini dindiremediğini bildirir. *Ayda Atıñdı Sarsembay / Sür Atını, Sarsembay* (Cumabaye'v, 2013a, s.38) şiirinde şehir ve köy yaşamı kıyaslanarak bozkır yaşamına duyulan hasret ön plana çıkarılır. Söyleyici burada şehri ağzından ateş püsküren dev periye benzetir. Şehirli şerefsiz kadınlar şıpsевdi, erkekleri ise yemekten başka bir şey düşünmeyen domuz olarak tasvir edilir. “Eğitim meselesi olmasaydı köyümden hiç ayrılmazdım” diyen şair şehrin bunaltıcı havasından kurtularak köyüne doğru yola çıktığına sevinmektedir. Buna benzer şekilde *Edildiñ Sağasında / İdil'in Halicinde* şiirinde de şehirlilerin millî kültürden uzaklaştığını eleştiren söyleyici, “Amacın kederli halkın yaşamını düzeltmek ise, şehirden ayrılarak memleketine dönmelisin.” (Cumabaye'v, 2013a, s.197) diyerek çağdaşlarına seslenir. *Cas Kelin / Genç Gelin* (Cumabaye'v, 2013a, s.15) şiirinde şair, “Şiddetli fırtına kopsa da, Bardaktan boşanırcasına yağmur yağsa da, Şikâyet etmeden genç gelin görevini yapar” dizeleriyle köy yaşamını canlandırır. Bu metinde daha çok köydeki gelinlerin dayanıklılığı ve sabrı övülmektedir. Ancak köy yaşamında her şey güzel olmasına rağmen bazı sıkıntılar da vardır. Hayvan güderek yaşamını sağlayan köylülerin bazen zor durumda kaldığı betimlenen *Cılqışınıñ Üyinde / Seyisin Evinde* (Cumabaye'v, 2013a, s.189) şiirinde kış mevsiminde atları gütmeye giden aile reisini evinde endişeyle bekleyen karısı ile oğlunun tavırları anlatılır. Bu ifadeler karşılık birçok eserinde Mağcan Cumabaye'v, gençlerin büyük şehirlere giderek kendilerini geliştirmelerini ister. Bu bağlamda kaleme alınan şiirleri eğitim temalı eserlerinden rastlamak mümkündür.

Onun şiirinde yer alan vatan sevgisi bozkırdan şehre, Altay'dan Tuna'ya ve doğudan batıya uzanır. Bu bağlamda söyleyici, ferdî hislerinden ziyade toplumsal meselelere dikkatleri çekmeye çalışır. Milletinin hür ve huzurlu yaşaması uğruna içinde yaşadığı dünyayla uyumlu mutlu bir geleceği arzu eder. Bu hususta his ve duygularını imaj ve sembollerin

aracılığıyla sanata has bir şekilde ifade eder. Bununla birlikte dünyanın hızla değişmesi ve toplumdaki yolsuzluklar vb. sosyal meseleleri ironik ve mizahlı bir şekilde sunar.

Cumabayev'in şiirlerinde en çok kullanılan mekân unsurlarından biri “ev” sözcüğüdür. Bu bağlamda onun şiirlerinde “ev” kavramı kapalı mekân olarak farklı açılardan ele alınmıştır. *Zarlı Sûlu / Kederli Güzel* (Cumabayev, 2013a, s.20) şiirinde kaygılı bir kızın sığındığı yerdir. Ancak bu şiirinde söyleyici, ev tasvirinden ziyade hüznü bir kızın hâlini ön planda şöyle betimler:

<i>Calğız qalsañ bir üyde,</i>	<i>Yalnız kalsan bir evde,</i>
<i>Öziñdi-öziñ cılatıñ,</i>	<i>Kendin kendine ağladın,</i>
<i>Möldiregen köziñdi</i>	<i>Masum temiz gözünde</i>
<i>Qayğılı caspen şılatıñ.</i>	<i>Kaygılı yaşlar akıtın.</i>

(Cumabayev, 2013a, s.20)

Bunun yanı sıra anlatıcı, kendi duygularını yansıtırken mekân kavramlarını bir araç olarak kullanmaktadır. Metinde karşımıza çıkan mekân tasvirleri yüklendikleri işlev bakımından dekoratif unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Mısıq pen Et / Kedi ile Et (Cumabayev, 2013a, s.25) adlı şiirde ise, “ev” kavramı gıda ambarı olarak betimlenir. *Orazada / Ramazan'da* (Cumabayev, 2013a, s.30) şiirinde kapalı bir alan olarak ele alınır. Fırtına tasviriyle başlayan *Küz / Güz* (Cumabayev, 2013a, s.31)'de sobalı sıcak evde oturan yaşlı kişilerin durumu anlatılır. *Cazğı Tüinde / Yaz Gecesinde* (Cumabayev, 2013a, s.142) şiirinde “ev içi uyudu” ifadesiyle geceleyin uyumakta olan bir ailenin tablosu çizilir. Burada düz değişmece sanatı belirgindir. Sembollerden oluşan *Cıl Mezgilderi / Yıl Mevsimleri* adlı şiirde “Buzağı eve işeten / Ayaz seni napayım?” (Cumabayev, 2013b, s.344) dizelerinde ev kavramı bir ahıra benzetilmektedir. *Meşit hām Abaqtı / Mescit ve Hapishane* (Cumabayev, 1993, s.328)'da ev tablosu, mabet yeri ve insanı hürriyetinden ayıran çilehane olarak iki farklı çizgide ele alınır. Bu şiirde, söyleyici, hayalî, kurgusal bir mekânı tasvir ederek duygu ve düşüncelerini somutlaştırır. *Meni de Ölim Aldile / Ölim Bana da Ninni Söyle* şiirinde, ev kavramı “otağ” sözcüğüyle ele alınarak soyut bir mekânı çağırıştırır. Cumabayev, mistik ifadelerle kaleme alınan bu şiirinde, kara sevda

yüzünden intihar eden arkadaşı Berniyaz Küleyev'in ölümünden dolayı hissettiği acıyı dile getirir. Söyleyici, üzüntülü duygularını şöyle aktarır:

<i>Otauvlardı aralap,</i>	<i>Otağları gezerek</i>
<i>Cas cüregin caralap,</i>	<i>Genç kalbini ezerek</i>
<i>Sululardı quşıptı.</i>	<i>Güzellere gönül vermiş.</i>
<i>Quşıptı da ölüpti,</i>	<i>Kucaklamış ve ölmüş,</i>
<i>Cel tolqınnan bilipti.</i>	<i>Rüzgâr ise, dalgayı suçlamış.</i>

(Cumabayev, 2013a, s.81)

Bu dizelerde “otağ”, “rüzgâr” ve “dalga” vb. kavramların aracılığıyla ortaya koyulan imaj desteklenmektedir. *Oası küngi küiy / Bugünkü durum* (Cumabayev, 2013a, s.33) adlı şiirde ise, söyleyici, dönemindeki sosyal ve siyasi meselelere gönderme yapar ve milletine şöyle seslenir:

<i>Qazağım, arıstanım, qayran erim,</i>	<i>Kazak'ım,</i>	<i>aslanım,</i>	<i>zavallı</i>
<i>Turdiñ ba qaru qılmaı, qur</i>	<i>kahramanım,</i>		
<i>amalsız?</i>	<i>Tedbirini almadın. Bir çaresi yok</i>		
<i>Öziñdey adamzattar ne ğıp catır?</i>	<i>muydu?</i>		
<i>Bos cürsin baspanasız, iyygen</i>	<i>Millî kahramanlar neden harekete</i>		
<i>tamsız.</i>	<i>geçmiyor?</i>		

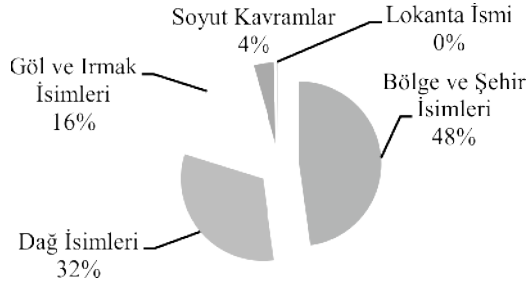
(Cumabayev, 2013a, s.33) *Boş zamanlar geçiyor evsiz barksız.*

Bu dizelerde şair, “ev” kavramı aracılığıyla vatani simgeler. Diğer bir ifadeyle burada, dış güçler tarafından işgal edilmekte olan vatan topraklarının durumu canlandırılmaktadır. Bununla birlikte söyleyici, yaklaşan tehlikeye rağmen tedbirsiz bulunan önderlere “aslanım, zavallı kahramanım” diyerek hitap eder. Soylara bölünerek dağınık yaşamakta olan bozkır halkının durumunu eleştirir. Böylece millî bilincin artması için halkına cesaret duygusu aşılamaaya gayret gösterir. Cumabayev'in şiirlerinde yer alan diğer mekân unsurlarını da aynı yaklaşımla ele almak mümkündür.

Özel İsimlerden Oluşan Mekân Unsurları

Cumabayev'in şiirlerinde özel isimlerden oluşan mekân unsurlarının büyük bir kısmı (Tablo 3.) bölge ve şehir isimlerinden (Sarıarqa, Turan, Şiraz, Türkistan ve İran vb.) ibarettir. Sonra sırasıyla dağ (Altay, Alatau, Kökşetau vb.), göl ve ırmak (İdil, İle, Balkaş ve Talas vb.), soyut kavramlar (Cennet, Arsi¹) ve lokanta (Altın boynuz lokantası) isimleri yer almaktadır.

Tablo 3. Özel İsimlerden Oluşan Mekân Unsurları.

Dış mekânların tasvirinde Mağcan Cumabayev, tasvir ettiği mekâna anlam ve işlev yükleyerek kendi düşüncesini yansıtır. Bu bağlamda *Tez Baram / Tez Varıyorum şiirinde* Altay ve Ural dağları vatan topraklarının koruyucu kalesi olarak betimlenir. Bununla birlikte hudut çizgisini de göstermektedir. Söz konusu dağları çift kanadı olarak betimleyen söyleyici, mekân aracılığıyla kendi düşüncesini ortaya koymaktadır:

*Qıranımın sarı sayran dalanıñ, Kartalıym sarı seyran bozkırın,
Qos qanatım – altın Altay, Oralım. Çift kanadın altın Altay ile Ural'ım.
Erkin dala ardaqtısı, erkesi – Hüür bozkırın değerli yavrusu
Betim qaytpay ösken batır balamın Yüz çevirmeden yetişen cesur yiğidim*
(Cumabayev, 2013a, s.61)

Bu dizelerde millî benliğini yansıtan söyleyici, vatan topraklarının genişliğini ima etmekle birlikte geçmişte yaşanan kahramanlık olaylara da gönderme yapar. Buradaki şairin amacı vatanın ve milletin değerini yüceltmektedir. Metinde mekân olarak işgal altındaki Ural ve Altay bölgesi

¹ “Arsı” sözcüğü, Allah'ın tahtı anlamındadır.

tasvir edilmektedir. Mağcan Cumabayev, Türk milletine ortak kutsal vatanın trajedisini ortaya koyarak millî değerlere sahip çıkmanın yollarını öneriyor. Yaşadığı devrin siyasi ve sosyal meselelerinden dolayı yaşanmakta olan toplumsal aksaklıkları *Kökşetauv adlı* şiirinde ele alan şair, kişileştirme sanatı aracılığıyla mekân kavramına fonksiyon yüklemektedir:

<i>Kökşetauvdın közi cas,</i>	<i>Kökşetauv'ın gözü yaş,</i>
<i>İlği meñ-zeñ, aynumas</i>	<i>Daima uyur döner baş</i>
<i>Qalıñ tuman munardan.</i>	<i>Kalın sisli minareden</i>
<i>İnelik ötpes cip-ciyi,</i>	<i>Böcek geçmez sımsıkı,</i>
<i>Oqtan tüzu tal boyı</i>	<i>Oktan düz onun boyu</i>
<i>Qarağayğa oralğan.</i>	<i>Dolanan çam ağacına.</i>

(Cumabayev, 2013a, s.144)

Eteği çam ağaçlarıyla örtülü Kökşe dağın manzarası betimlenen bu dizelerde, “gözü yaş”, “daima uyur” ve “döner baş” ifadeleriyle milletin tedbirsiz durumu çağrıştırılır. “Kalın sis” imgesi geleceğin bulanık olduğunu göstermektedir. Milletın sosyal yaşamıyla yakından ilgilenen Cumabayev, tabiat tasviri (peyzaj) aracılığıyla his ve duygularını sanata has bir şekilde yansıtabilmiştir. Dizelerde dağ manzarası ile kalın sis ifadeleri çakışarak şairin duygularındaki zıtlığı ve endişeyi sezdirmektedir. Bu bağlamda anlatıcının ruh hâlini yansıtan peyzajlardaki olayın zıtlık üzerine kurulması dikkat çeker. Bu tezat, anlatıcının ruh hâlini etkili bir şekilde yansıtmayı sağlamıştır. Benzer duygularla kaleme alınan *Alatauv / Aladağ* adlı şiirde mekân tasvirleri farklı görev üstlenmektedir:

*Alatauv – alıp ana kökpen talas,
Arda emgen sol ananı tentek Talas.
Qırğızğa qasiyetti Talas suvın
Ertede qonis qılğan batır Manas.*

*Şiñdarın Alatauvdiñ cel caylağan,
Cel emes, qalıñ qırğız el caylağan.
Celmanen, celden cüyrik
añdarmenen
Quzdardan birdey orğıp, Birge
oynağan.*

*Saylarda sarqırağan seli me eken?
Küñirenip köşken qırğız eli me
eken?
Alaştıñ qaysar ulı – qayrattı eldiñ
Manası el qorğağan eri me eken?*

*Köp cıdar celdey celdey zaulap
esti me eken,
Alatauv östi me eken, öşti me
eken?!
Qiyanniñ qıranınday qaysar eldiñ
Basınan küñgirt künder köşti me
eken?!*

(Cumabayev, 2013a, s.165)

*Aladağ, dev anan gökyüzüne ulaş,
Arda emen bu ananı yaramaz Talas.
Kırğız'a kutsal Talas suyunu
Eskiden mekân etmiş kahraman
Manas.*

*Zirvesinde Aladağ'ın yel yerleşmiş,
Yel değil, kalın Kırğız milleti
yerleşmiş.
Yelle, yelden hızlı hayvanlarla
Uçurumdan beraber zıplayıp oynayan.*

*Etekte gürültülü akan sel miymiş?
Üzüntülü taşınan Kırğız milleti
miymiş?
Alaş'ın ce sur oğlu, gayretli halkın
Manas'tı halkın kalesi gibi eri miymiş?*

*Nice seneler rüzgâr gibi esmiş mi?
Aladağ yükselmiş mi yoksa yıkılmış
mı?
Uçurumun kartalı gibi gayretli halkın
Başından bulutlu günler gitmiş mi?*

Bir önceki örnekte olduğu gibi bu dizelerde anlatım tezat yoluyla verilerek imajı desteklemektedir. Ana olarak betimlenen Alatauv'da yaşayan milletin durumu söz konusu olmaktadır. Kırğız milletinin kahraman geçmişi ima edilen dizelerde “zirve”, “yel” ve “sel” sözcükleri birer sembol olarak kullanılmıştır. Mekânın bugünkü durumunu sorulu dizelerle ele alan söyleyici, gelecekte umudunu kesmediğini de bildirir:

*Coq ali! Qarlı Alatauv qalibında,
Tolqındar tulaydı ali şapsıp şıñğa.
Közinen – ot, sözinen ut coymay,
Qaysar el umıtqan coq alıbın da.*

*Hayır henüz! Karlı Aladağ güçlüdür,
Dalgalar şahlanmakta hâlâ zirvelere.
Gözünde ateş, sözünde küvvet var,
Gayretli halk devini de unutmadı.*

*Alatauv öpseydi eken, öşpeydi
eken,
Auvızdan alıp atı tüspeydi eken.
Kariler: “Kiyeli er ay!” –dep
kürsinip,
Castarı: “Er urpağı - biz”, deydi
eken.*

*Aladağ yükselmezmiş yıkılmazmış.
Dillere destan olan şanı düşmezmiş.
Yaşlılar: “Kutsal er” diye değer verir,
Gençler: “Er nesli biziz” dermiş.*

(Cumabayev, 2013a, s.165)

Aladağ sözcüğüyle vatan toprakları ima edilir. Dalga sözcüğü ise genç neslin sembolüdür. Söyleyici, ateş ve kuvvet imgesiyle yücelttiği genç neslin azimli davranışını göstermeye çalışır. Bu tasvirde, söyleyicinin mekân unsuruna bakış açısının tabii yansıması olarak olumlu sıfatlar yüklediğini görmekteyiz. Metinde bu duygular yaşlı ve genç kesimin arasındaki diyalogla pekiştirilmektedir. Vatan topraklarının değeri üzerinde duran söyleyici, Aladağ bölgesinde yaşayan Kazak ve Kırgız uluslarının birlik hâlinde hareket ederek millî mücadelede kazanacağını vurgular. Mekân unsuruna yüklenen olumlu sıfatlar, şaşırtıcı anlatım tarzıyla somut nesnelere ayrıntılarına dikkat çeken bir dekorla desteklenir.

Oqetpestiñ Qıyasında / Oketpes'in Yamacında (Cumabayev, 2013a, s.306) şiirinde de aynı duygular söz konusu olur. Ancak bu şiirde daha ziyade kişi tasvirine yer veren anlatıcı, Oketpes dağına betimlerken “koruyucu aksakallı dede”ye dikkatleri çevirerek olağanüstü, masalsı ve şaşırtıcı anlatımla şiirin estetik değerini arttırır.

Benzer algıyı, *Künşığıs / Doğu* adlı şiirden de görebiliriz. Ancak burada söyleyici, mekân tasvirinin daha geniş kavramlarla ele almaktadır. Burada da tezatlı ifadelerle Doğu ve Batı sözcükleriyle ima edilen Türk kökenli milletler ile Avrupalı ulusların arasındaki çatışma söz konusu olur. Dizelerde daha ziyade Batılıların sömürgecilik yönü tasvir edilir. Bununla birlikte “kara bulut” ifadesiyle kurtarıcı niteliğinde simgelenen Doğulu Türk

milletinin mücadelesi anlatılır. Kişileştirme sanatıyla oluşan bu dizelerde cesaret aşılama duygusu hâkimdir:

<i>Tereñ teñiz tehirendi,</i>	<i>Derin deniz şahlandı,</i>
<i>Künşığısım küñirendi,</i>	<i>Doğu ise güçlendi,</i>
<i>Qırağı közim köredi:</i>	<i>Keskin gözüm görüyor:</i>
<i>Celkildegen tuvmenen,</i>	<i>Dalgalanan bayrakla,</i>
<i>Cer küñirentken şuvmenen</i>	<i>Dünyayı sarsan gürültüyle</i>
<i>Qara bult qaftap keledi.</i>	<i>Kara bulut toplu gelmektedir.</i>

<i>Ay, sen, kesel Künbatts!</i>	<i>Ey, sen hain Batı!</i>
<i>Bul catuvıñ qay catıs,</i>	<i>Bu yatışının anlamı nedir,</i>
<i>Coğal cıdam cıumnan!</i>	<i>Çekil hemen yolundan!</i>
<i>Bolmasa, qorıqsañ ölümnen,</i>	<i>Yoksa korkuyorsan ölümden,</i>
<i>Ümitiñ bolsa ömirden,</i>	<i>Ümidin varsa ömürden,</i>
<i>Usta meniñ qolımnan!</i>	<i>Haydi, tut benim elimden!</i>

(Cumabayev, 2013a, s.55)

Bu tasvirde de görüleceği üzere mekânlar, olayın geçtiği yer ve olayın geçtiği yerdeki birer dekordan ibarettir. Mağcan Cumabayev'in şiirlerinde mekân unsurları birer dekor olarak şairin duygularını somutlaştırır ve arzularını simgeler. Onun şiirlerinde mekân ile insan unsurları birlikte ele alınır. Bu husus okuyucuda gerçeklik duygusu uyandırır. Bütün bunlar edebi eserin realist bir dikkatle yazılmasının neticesi olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

20. yüzyılın başında Türkistan bölgesinin hem yönetimi hem de eğitiminde büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişim sürecinde halkın sosyal yaşamında da hayli değişiklikler olduğu bellidir. Söz konusu bu değişimin karşısında milletin durumunu toplumcu-gerçekçi dikkatle ele alan Cumabayev, manzum eserlerinde mekân unsuru olarak mistik ve gizemli olandan ziyade somut dünyanın dış gerçekliğini ön planda betimler. Sıradan insanın dünyasıyla bütünlük içinde olarak toplumdaki insanın yaşamından bahseder. Bu bağlamda his ve duygularını anlatırken, bozkır yaşamından yola çıkar. Bozkırda yaşayan millet ve milletin yaşamından söz açar. Evin içinden başlayarak Kazak Türklerinin kültürüne değinir. Oradan da ovaya,

şehre, ülkeye, Türk dünyasına, dış ülkelere ve nihayet dünyaya ulaşır. Milletın gelişmesine engel teşkil eden kadimci geleneğin bazı hususlarını eleştirerek yeniçağa uygun olarak gelişmeyi teklif eder. Bununla birlikte tarihî ortak değerlerin önemine değinir. Mekâna kendi benini yansıtarak, kişisel geçmişini ve milletin tarihini mekân unsurlarıyla canlandırır. Mekânın sakinlerinin hikâyesini ironik bir tutumla yeniden kurgular. Bununla birlikte onun bireysel ve sosyal temalarda yazılan şiirlerinde, mekân tasviri daha çok trajik yönden anlatılır. Millî mücadele yıllarında Türkistan topraklarında yaşayan halkın gördükleri zulüm ve işkenceler söz konusu edilir. Türkistan bölgesi bireysel ve duygusal bir düzlemde ele alınır. Türk kökenli milletlerin ata yurdu betimlenen şiirlerinde, yurt algısını merkezi izlek konumuna yerleştiren Cumabayev, Türk birliği ve soy bilincine dayalı bir kimlik tanımlamasını önceleyerek bu kimliğin tamamlayıcı unsuru olan yurt algısını da aynı paralelde işler. Bu bağlamda mekân unsurlarının aracılığıyla vatan sevgisi, toplumsal aksaklıklar ve tarihi olaylar vb. konuları toplumcu gerçekçilik bakımından çağrıştırır.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2009). Şiir tahlilleri, Teori – Uygulama. 1. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cumabayev, M. (1989). Şiğarmaları. Almatı: Jazuşı.
- Cumabayev, M. (1993). Mağcan Cumabayev'in Şiirleri. Aktaran: Ferhat Tamir. Ankara: TDAE.
- Cumabayev, M. (2013a). Şiğarmaları. Almatı: Jazuşı.
- Cumabayev, M. (2013a). Şiğarmaları. Almatı: Jazuşı.
- Zhiyenbayev, Y. (2016). *Kazak Şairi Mağcan Cumabayev'in Şiirlerinde Yapı ve Tema*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.